
НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

УДК 811.161.2'271.2

П.П. КУЛЯС
кандидат іст. наук

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МОВНОГО ПУРИЗМУ

У статті порушено проблеми спрямованості сучасних змін в українській мові, її нормування та ролі редактора в цих процесах. Окремо розглянуто матеріали дискусії навколо поняття пуризму. Автор вважає, що це є спір між прихильниками і противниками поновлення втрат, яких українська мова зазнала в роки радянського лінгвоциду.

Ключові слова: пуризм, інноваційні процеси в мові, культура мови, стратегії розвитку сучасної української мови, експерименти в мові і проблеми нормування, загальнонаціональний мовний стандарт, розмежування української і російської мов.

На межі ХХ – ХХІ ст. українська мова переживає особливий період своєї історії. Період своєрідної турбулентності (ознак хаосу) та нової самоорганізації – якщо говорити в системі понять синергетики. Це стосується як обставин її історичного розвитку – особливо в радянський період, так і масштабу та глибини перетворень у самій мовній системі, суперечностей, пов'язаних із її політичною роллю в нових суспільних умовах, у долі українського народу.

Сьогочасні зміни в мові мають подвійну природу. З одного боку, це стихійне, часто неусвідомлюване частиною суспільства освоєння мови в умовах розширення сфер її функціонування та за обставин ліберальної стихії у ставленні до правописних норм. З другого – цілеспрямований, продиктований певними свідомими стилістичними та нормативними настановами процес. Крім мовознавців, у ньому бере участь активна частина суспільства, насамперед творча інтелігенція, журналісти, редактори, вчителі... Не завжди ці настанови є безспірні чи об'єктивні, але процес загалом продуктивний.

У першому випадку ми маємо справу з масовим освоєнням мови після її тривалого упослідження, що не може обійтися без втрат для її чистоти. Деякі дослідники означають цей процес як «зворотний бік демократизації літературної мови», який супроводжується величезною кількістю позанормативних елементів [7, 10].

Друга обставина насамперед пов'язана з тим, що багато питань нормативного характеру були дискусійно гостро поставлені в суспільстві, але залишені на півдорозі нерозв'язаними ось уже більше двох десятиліть років. Діяльність правописної комісії 90-х – початку 2000-х років була заблокована владними політичними чинниками. Велику мовну дискусію, по суті, загнали у вузькі інтелігентські середовища.

Справа дійшла до того, що деякі видання (та й цілі видавництва) визначили для себе «свій правопис», заснований в основному на частині норм так званої «харківської скрипниківки» кінця 20-х років. Але ця невизначеність

дезорієнтує вже цілі покоління мовців і не сприяє цілеспрямованому розвитку української мови з урахуванням як мовної традиції, так і новопосталих потреб суспільства та мовної особистості.

Тут і слід шукати пояснення такого явища, як мовний пуризм у його сучасному вигляді. Що таке пуризм? Пуризм (від лат. *purus* – чистий) – концепція, що ставить за мету обмежувати введення іншомовної лексики, боротися проти чужомовних впливів, за чистоту й культуру власної мови та стійкість її норм. Пуризм постає як реакція на загрозу денационалізації, втрати самобутності культури і національної мови... Пуристичні тенденції особливо виявилися в останній третині XIX ст. – у 20-ті рр XX ст., зокрема у зв'язку зі створенням національної термінології у різних галузях науки [8, 317].

Можемо додати, що ця тенденція виявила себе й у роки постання незалежної України. Насамперед це один із способів протидії засміченню української мови. Але за нею також більш загальна суспільна настанова – пошук стратегій сучасного розвитку мови.

Чим переймаються нинішні дбайливці чистоти української мови, яких часом і називають пуристами? В чому полягає так звана пуристична тенденція сьогодні?

Загалом ідеться про ліквідацію наслідків лінгвоциду та русифікації радянського періоду, а крім того – про спротив навалі англіцизмів (американізмів). Конкретно це виливається в такі тенденції:

- у лексичній частині – велика робота з очищення мови від суржикових наносів: росіянізмів і кальок у публікаціях та словниках;
- поновлення втрат 1930-х років у лексиці і фразеології, зокрема відітнутих у той час у словниках синонімічних та фразеологічних рядів;
- звільнення від нашарувань умисної русифікації граматичної системи та правопису української мови (таких зрусифікованих морфологічних форм, як активні дієприкметники, суфіксальні аномалії, інтерферовані моделі ступенювання тощо);
- розширення дериваційних процесів (тобто творення похідних слів від терміна-основи) з концентрацією на найпродуктивніших українських словотвірних моделях, з одночасним вилученням інтерферованих, нехарактерних для української мови форм;
- велика робота з відтворення і розвитку наукової термінології (нові державні стандарти ділової і наукової мови); зокрема повернення до активного вжитку деяких примусово вилучених термінів та моделей словотворення; «реабілітація» процесових понять;
- активне витіснення (а) невиправданих запозичень; (б) непритаманних українській мові слів та словосполук (теж інтерферованих під впливом російської та англійської мов);
- активне пристосування до української лексики іншомовних слів (вмонтовування, притирання їх), зокрема й утворення похідних від цих слів за правилами української мови.

Сама проблема пуризму час від часу теж стає предметом обговорень у середовищі мовознавців і активних користувачів мови. Суспільна дискусія на цю тему була неминучою у зв'язку з великим масштабом експериментів і пошуків відповідних нинішнім потребам нормативно-правописних змін.

Редактор, затим що має певні принципи в редагуванні і бере активну участь у боротьбі за культуру сучасної української мови, теж може втрапити до категорії пуристів... Він має бути в курсі всіх сучасних дискусій про мову. Тим паче якщо йдеться про українську мову, яка й донині є об'єктом запеклих політичних баталій.

Не можна не помітити намагання деяких авторів подати поняття пуризму в негативному плані. За іменем «пурист» у них тягнеться шлейф критичних оцінок. Здавалося б, навіщо це?

Якщо вчитатися в тексти антипуристських інвектив, то можна виявити за ними прикриття своєї негативної позиції щодо інноваційних процесів в українській мові.

Наприклад, О. Тараненко, аналізуючи антипуристські висловлювання в наукових публікаціях, цитує й деякі дивні узагальнення про українську мову, щоправда, не називаючи їх авторів і не солідаризуючись з ними. Але цей «об'єктивізм» тільки безпідставно узагальнює оцінки, а в недосвідчених читачів сіє зневіру в можливостях нашої мови, чого й добиваються ці «аналітики». Йдеться про безпідставні твердження про українську мову «*як остаточно ще не сформовану*», «*не до кінця національно самобутню й самостійну*» [8, 14]; про дещо завуальовану критику прагнень редакторів «*позбутися слідів впливу російської мови, відштовхнутися взагалі від російської мови*», «*боротьби з псевдорусизмами*» [8, 14].

Невже нам недостатньо авторитетних оцінок Івана Огієнка, Миколи Лукаша, Оксани Забужко?.. Іван Огієнко – ще в 30–40-ві роки минулого століття писав: «Українська мова вже виробилася в усталену мову літературну» [5, 151]. Оксана Забужко у фундаментальній праці про Лесю Українку висновує: «Українська мова уже від Лесі Українки вміє все» [1, 129]. Віртуозний наш перекладач Микола Лукаш ще у 80-х роках минулого століття казав: «Українською мовою можна – і треба – віддати і передати абсолютно все: без винятків, у будь-якому стилі, у першій-ліпшій манері, з якої завгодно епохи» [9, 733]. І після цього писати про нашу мову «*як остаточно ще не сформовану, ще не до кінця національно самобутню й самостійну*»?

Критики «сучасного українського пуризму» не сприймають і спроб «запроваджувати елементи галицько-діаспорної літературно-мовної практики» [7, 15]. Тобто в нинішній обіг іноді повертають давно вже (можливо з часів Івана Огієнка, Юрія Шевельова) розв'язані проблеми т. зв. *галицьких впливів*. Їх знов дехто прагне подати як щось прийшло з діаспори – вони вкупі й розглядаються. Але ж це вже невід'ємний складник сучасної літературної мови; і його внесок у спільну справу так само цінний, як і наддніпрянські (київсько-полтавські), поліські, слобожанські діалектні допливи. Треба вчитатися, наприклад, в Огієнка, який безкомпромісно бився за спільний словник і єдиний

– соборний! – правопис, за єдину – соборну – українську літературну мову. Ці проблеми знов актуалізувалися в Україні. І це є одна з ознак нового наступу на українську мову, нової русифікації.

Ґрунтовній критиці піддала цю тенденцію Лариса Масенко в статті «Український пуризм: міф чи реальність?» [4]: «Нинішні спроби реалізувати давно розв'язані суперечки щодо доцільності чи недоцільності вживання в загальнонаціональному мовному стандарті слів із колишнього західноукраїнського варіанта літературної мови фактично продовжують колишню мовну політику КПРС, що намагалася знищити досягнутий у 1920-х роках соборний характер української літературної мови, в якій завдяки зусиллям наукової й культурної еліти з різних територій України було об'єднано західно- й східноукраїнську традиції мововжитку. У зв'язку з цим постає запитання: чи можемо називати пуристичною нинішню тенденцію до активізації використання слів західноукраїнського походження, значна частина яких, до речі, в староукраїнський період не мала локальної обмеженості й побутувала на значно ширшій території? І чи можемо кваліфікувати як антиросійський пуризм відповідні процеси на тій підставі, що вони, на противагу попередній лексикографічній практиці, збільшують у словниках і мововжитку питому вагу дексики, відмінної від російської? Чи не занадто перебільшено поширеність цих процесів у нашому суспільному житті?» [4, 50-51] Отже, нашій мові загрожує не так пуризм, як нестача його [6].

А що ж робити ескулапові-редактору? Системі 80-річного (чи й усього 350-річного) насадження суржику він має протиставити свою систему відновлення життєздатності всіх «органів» нашої інфікованої мови. Він повинен володіти всіма редакторськими прийомами боротьби з русизмами і кальками – і то не лише в лексиці і морфології, а й (може передусім) у фразеології і синтаксисі. Він має в усіх складниках мовної системи сприяти розмежуванню двох мов – української і російської. Без цього не буде української. Редактор мусить вивчити всі особливості своєї української мови, оволодіти всіма її багатствами. Він має братися за справу з вірою у невичерпні можливості української мови [3, 277].

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко. – К. : Факт, 2007. – 640 с.
2. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в суч. укр. лексиконі : монографія / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк; Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України. – К. : ВД Д.Бураго, 2008. – 336 с.
3. Куляс П.П. Система – проти суржику: редакторський погляд : навч. пос. вид. друге, розширене / П.П.Куляс. – К. : Вид. НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2013. – 294 с.
4. Масенко Л. Український пуризм: міф чи реальність? / Л. Масенко // Дивослово. – 2009. – №7–8. – С. 48–51):
5. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). Рідна мова / упорядник Микола Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – 436 с.

6. Селігей П. «Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі / П. Селігей // Мовозн. – 2008. – № 1
7. Тараненко О.О. Демократизація і / або лібералізація (до характеристики сучасного стану норм.-стиліст. засад української мови). М-ли V Міжнар. конгресу Міжнар. асоціації українців / О.О. Тараненко // Мовознавство : збірник наукових статей. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 10–17.
8. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Майстер-клас, 2011. – 400 с. – С. 317
9. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша : словник-довідник / упорядники: Олександр Скопненко, Тетяна Цимбалюк ; післямова Леоніда Череватенка. – К. : Довіра, 2002. – 734 с.

Куляс П. Особенности современного украинского языкового пуризма

В статье затронуты проблемы направленности современных изменений в украинском языке, его нормирования и роли редактора в этих процессах. Отдельно рассмотрены материалы дискуссии вокруг понятия пуризма. Автор считает, что это спор между сторонниками и противниками компенсации потерь, которые украинский язык испытал в годы советского лингвоцида.

Ключевые слова: пуризм, инновационные процессы в языке, культура речи, стратегии развития современного украинского языка, эксперименты в языке и проблемы нормирования, общенациональный языковой стандарт, разграничение украинского и русского языков.

Kulyas P. Features contemporary ukrainian language purism

In the article the problems of modern directional changes in the Ukrainian language, its regulation and the role of the editor in these processes. Considered separately materials discussion around the concept of purism. The author believes that this is a dispute between supporters and opponents of compensation for the losses that the Ukrainian language is experienced in the years of Soviet lingvocide.

Keywords: purism, innovative processes in the language of speech, the strategy of development of modern Ukrainian language experiments in language problems and rationing nationwide locale demarcation of the Ukrainian and Russian languages.

УДК 655.52

О.Т. МАРКІВ

кандидат пед. наук

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ РЕДАКТОРА З АВТОРОМ У ВИДАВНИЧОМУ ПРОЦЕСІ

Статтю присвячено організації взаємовідносин видавництва з авторами, зокрема виділено й проаналізовано чинники ефективної співпраці редактора з автором, запропоновано алгоритм та етичні основи роботи з авторським оригіналом.

Ключові слова: редактор, автор, редакційно-видавничий процес, чинники ефективних взаємовідносин.

У видавничій справі організація співпраці редактора з автором – одна з найважливіших, оскільки вдалі конструктивні перемовини між ними, взаємозацікавленість і партнерські відносини є проекцією успішності майбутнього видання.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ
ІМЕНІ АНДРІЯ МАЛИШКА
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ**

НАША ШЕВЧЕНКІАНА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики
Інституту української філології та літературної творчості
імені Андрія Малишка НПУ ім. М.П. Драгоманова

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ

ВИПУСК IV

ВИПУСК ПРИСВЯЧЕНИЙ 200-РІЧЧЮ 3 ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Київ-2014

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Висоцький Анатолій Васильович – кандидат філологічних наук, директор Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ ім. М.П. Драгоманова
Жадько Віктор Олексійович – доктор філософських наук, професор, академік Академії вищої освіти України, завідувач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Куляс Павло Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Марків Олександра Тимофіївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харчук Олена Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харитоненко Олена Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Чепуренко Яна Олексіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Шпак Віктор Іванович – кандидат історичних наук, професор кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Карпенко Віталій Опанасович – професор, завідувач кафедри журналістики Університету «Україна», доктор суспільно-економічних наук Українського Вільного Університету (Мюнхен)

Вартанов Григорій Іванович – доктор історичних наук, професор

Рекомендовано до друку

кафедрою журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Протокол засідання кафедри № 6 від 17 лютого 2014

Затверджено

на засіданні Вченої Ради Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ імені М.П. Драгоманова.

Протокол засідання № 9 від 23 квітня 2014

A18 Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій: Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ ім. М.П. Драгоманова : збірник наукових доповідей : Наша шевченкіана / Інститут української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова. Випуск IV. – К. : Ореол-сервіс, 2014. – 88 с.

У більшості публікацій збірника розкривається значення постаті Т.Г. Шевченка в розвитку видавничої справи в Україні, другий розділ присвячений актуальним проблемам видавничої справи, редагування, інформаційно-бібліотечної діяльності. Збірник призначений для викладачів, наукових працівників, аспірантів і студентів.

ЗМІСТ

ВИДАВНИЧА ШЕВЧЕНКІАНА

Жадько В.О. Друкарня Києво-Печерської лаври в житті Г.Г. Шевченка.....	4
Куляс П.П. Шевченкове слово: від пракоренів до сучасних інновацій	10
Марків О.Т. Роль і значення шевченківських соціокультурних цінностей у формуванні особистості майбутнього журналіста.....	28
Сидоренко Н.М. «Слов'янський панкосмізм» Тараса Шевченка (за публікаціями «Записок наукового товариства імені Шевченка»).....	32
Харитоненко О.І. Читацькі практики Шевченкової епохи (на матеріалі повісті Т.Г. Шевченка «Близнюки»).....	39

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Куляс П.П. Особливості сучасного українського мовного пуризму.....	48
Марків О.Т. Чинники ефективної співпраці редактора з автором у видавничому процесі.....	52
Сидоренко Н.М. Традиції й уроки української преси початку ХХ століття	58
Харитоненко О.І. Проблеми визначення типу видання в сучасних газетах.....	63
Чепуренко Я.О. Стандартизація редакційно-видавничої підготовки наукових видань: стан та перспективи розвитку.....	68
Шпак В.І. Українські газети: від державних до приватних.....	78